
TENGELY ADRIENN

KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS A PÉCSI LEÁNYKONGREGÁCIÓKBAN A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

A történelem során a felnőttkori művelődés számos formája ismert, mely mindig az adott kor és társadalom sajátos viszonyait tükrözte. Ez a modernizálódó társadalmi-gazdasági környezetben vált igazán jelentőssé,¹ s a 20. század első felében – elsősorban XIII. Leó pápa *Rerum Novarum* című enciklikájának hatására, mely kaput nyitott az egyházban a modern társadalmi problémák megoldásainak keresésére² – a magyar katolikus egyházi vezetés is felismerte a felnőttkori művelődés, korabeli szóhasználattal élve az „iskolán kívüli népművelés” fontosságát. A kérdés megjelent a különféle egyházi fórumokon, a sajtóban és az egyházmegyei zsinatokon csakúgy,³ mint a püspökkari konferenciákon.⁴ A katolikus társadalom műveltségének emelésére és a közösségi művelődés elősegítésére külön szervezetek is alakultak, az ún. katolikus körök és olvasókörök,⁵ illetve kimondottan népműveléssel foglalkozó szerzetesi kongregációk is létrejöttek, például a Jézus Szíve Népleányok és a Krisztus Királyról nevezett Népművelő Testvérek Társasága.⁶ Emellett nem elhanyagolható az *Actio Catholica*⁷ és a különféle katolikus társadalmi egyesületek – főleg a KALOT és a KALÁSZ – közösségi művelődési tevékenysége sem.⁸ A katolikus egyház ilyen jellegű munkája azonban a történelmi kutatások kevésbé vizsgált területe, holott a 20. század első felében a magyar társadalom jelentős részének elsősorban ez biztosította az iskolán kívüli művelődés lehetőségét.

Ebbe a folyamatba jól beleilleszthető a különféle katolikus hitbuzgalmi társulatok, elsősorban a Mária-kongregációk közösségi művelődési tevékenysége. A szervezet eredete a 16. századba nyúlik vissza: 1563-ban Leunis János, a római jezsuita kollégium tanára egy ifjúsági Mária-társulatot alapított buzgóbb tanítványai számára. A Mária-kongregációnak nevezett társulatot XIII. Gergely pápa 1584-ben hagyta jóvá, és a jezsuita iskolák révén hamarosan az egész katolikus világban elterjedt. A jezsuita rend 1773-as feloszlatását követő megtorpanás után

1 Juhász, 2016. 19–37.; Juhász és Simándi 2008. 227–237.; T. Kiss, 1998. 217–226.; T. Kiss, 1999. 3–14.

2 Szövege magyar fordításban: Tomka és Goják, 1993. 27–55.; Petrás, 2013. 5–7.

3 Tengely, 2019. 45–50.

4 Beke, 1992. I. 138., 175., 201.

5 Gelencsér, é. n. 674–702.

6 Puskely, 1990. 137–138., 155.

7 Gianone, 2010. 72–76.

8 Balogh, 1998. 41., 122–128., 137–146.

a 20. század első felében ismét népszerűvé váltak a kongregációk, elsősorban a felső és középrétegekben, illetve a közép- és felsőfokú iskolákban. A Mária-kongregációk egyazon nemű, korú, illetve társadalmi helyzetű és műveltségű tagokat tömörítettek. A társulat elsődleges célját az egyéni vallásosság és lelkiélet elmélyítése jelentette elsősorban Szűz Mária erényeinek követése által, de a jezsuita szellemi irányítás következtében másik feladata a katolikus társadalmi elit, művelt, a társadalmi életben is jelentős szerepet betölteni képes katolikus személyiségek kinevelése volt.⁹ Elsősorban ennek köszönhető, hogy már a 18. századból ismert egyes Mária-kongregációk kulturális – könyvtári és könyvkiadói – tevékenysége,¹⁰ s a 20. század első felében is a hitbuzgalmi társulatok közül különösen ezek emelkedtek ki élénk közösségi kulturális aktivitásukkal.

Pécsett az első Mária-kongregációt a török alóli felszabadulás után a jezsuita gimnáziumban alapították meg 1698. július 26-án a vallásosság és erényesség fejlesztésére, valamint a tudományos tevékenység előmozdítására. Bár a jezsuita rendet 1773-ban feloszlatták, de a kongreganisták még több mint tíz évig – feltehetően a világi papi szolgálatot vállaló volt jezsuiták vezetésével – mindazon gyakorlatokat megtartották, amelyek korábban szokásosak voltak, mígnem II. József 1784-ben végleg feloszlatta a társulatot.¹¹ Az első kongregáció megszűnése után több mint száz évvel, 1901-ben alakult újra Mária-kongregáció a városban, a Miasszonyunk rend Tanítónőképző Intézetében. Ez rövid időn belül olyan népszerűségere tett szert, hogy hamarosan a Mária-kongregáció vált a város legnépszerűbb hitbuzgalmi szervezeti formájává, vizsgált időszakunk végén hozzávetőlegesen másfélezer kongreganista élt Pécsett. A kongregációk két nagy csoportja alakult ki: az iskolai kongregációk – szinte minden közép- és felsőfokú iskolában működött kongregáció – és a felnőtt kongregációk.¹² A Mária-kongregáció különösen a leányok körében bírt nagy népszerűséggel, a különféle leányiskolai kongregációkon túl az iskolából már kimaradt, felnőtt leányok számára három kongregáció is létesült a városban a tagok műveltségi szintje és társadalmi helyzete alapján.

A város katolikus leányainak „középrétegét” a Felnőtt Leányok vagy Szent Ágnes-kongregáció tömörítette, mely elsőként alakult meg a felnőtt leánykongregációk közül 1917-ben. Az új kongregáció létrejöttét az indokolta, hogy a pécsi Miasszonyunk rend Polgári Iskolájában végzett leányok továbbra is egy kongregációba jártak az iskolásokkal, de ez egyre kevésbé volt működőképes a nagy korkülönbség és a megnövekedett létszám miatt. Ezért 1917 szeptemberében a végzett leányok azzal a kéréssel fordultak Zichy Gyula püspökhöz, hogy engedélyezze egy külön kongregáció megalakítását számukra. 1917. november

9 Bangha, 1911; Löffler, 1925; Kongreganisták kézikönyve, 1937.

10 Kádár, 2013. 5–45.

11 Szentkirályi, 1922. 108–109.; Mohl, 1898, 173.; Horváth, Kikindai és Sümegi, 2008. 112.; Horváth és Kikindai, 2008. 130.

12 A vizsgált leánykongregációkon kívül az alábbi felnőttkongregációk működtek még a városban: az Urak, az Úrinők és az Iparosasszonyok Mária-kongregációja. Tengely, 2013. 81–104.

3-án fel is terjesztették alapszabályukat engedélyezésre a püspöknek, aki azt kisebb módosítások után jóváhagyta, és kinevezte Fejes Károly hazatért táborigazgatót az új társulat elnökévé. De a Felnőtt Leányok kongregációja továbbra is a Miasszonyunk rendhez kapcsolódott, és ennek megfelelően a zárda többi kongregációjához hasonlóan a főnökszónya igazgatóját is kinevezett az élére az apácák közül. A társulat a gimnázium alsó négy osztályát vagy polgárit végzett leányok számára létesült, továbbá az alapszabály szerint tag lehetett minden 16. évét betöltött leány, „kinek társadalmi állása és erkölcsi viselete ellen kifogás nem tehető”.¹³ A társulat igen nagy népszerűségnek örvendett, tagsága az 1920-as években 160–180 fő körül mozgott.¹⁴

A leányok ennél alacsonyabb iskolai végzettségű és társadalmi státuszú rétege, a varróleányok, cselédek, üzleti és hivatali alkalmazottak, valamint más hasonló foglalkozású leányok számára egy évvel később, 1918. december 8-án, Szűz Mária szeplőtelen fogantatásának ünnepén Szent Katalin védnöksége alatt alakult meg a Leányalkalmazottak kongregációja szintén a Miasszonyunk rend zárdjához kötődően.¹⁵ A létrejövő társulat újdonságnak számított Pécs vallási életében, mivel a korábbi kongregációk – az Urak, az Úrinők és a Felnőtt Leányok kongregációja – csakis a város középosztálybeli tagjait tömörítették. A társulatot a korban többféle elnevezéssel is illették: eredetileg Leányalkalmazottak kongregációjának hívták,¹⁶ de az 1920-as évek közepétől a helyi szóhasználatban egyre inkább elterjedt az Iparos Leányok kongregációja elnevezés,¹⁷ majd pedig 1928-ban hivatalosan is felvette védőszentje, Alexandriai Szent Katalin nevét, és ettől kezdve mindvégig így szerepel a forrásokban.¹⁸ Az új kongregációt hamarosan, 1919 márciusában Zichy püspök is jóváhagyta, és bejelentette a római anyatársulatnak. A kongregáció tagjai csak 16 éven felüli leányok lehettek. Felső korhatár nem volt, de a 40 év feletti tagok már nem számítottak sem választónak, sem választhatónak a társulat tisztikarába.¹⁹ A társulat kezdetben még a kisebb kongregációk közé tartozott, megalapításakor csak 38 tagot számlált,²⁰ de az 1920-as

13 Pécsi Püspöki Levéltár 3504/1917.

14 Pécsi Püspöki Levéltár 3504/1917; Pécsi Katolikus Tudósító 27. júl-aug. 4.; 27. szept. 18. 6.; 27. nov. 27. 18. A Pécsi Katolikus Tudósító formátuma gyakran változott az évtizedek folyamán, így oldalszámozása sem egységes, időnként minden számnál újrakezdték, míg más években folyamatos volt az egész évfolyam számozása, illetve időnként csak a hónapot jelölték, míg máskor a pontos dátumot is.

15 Pécsi Püspöki Levéltár 1919/164, 1919/1245; Pécsi Katolikus Tudósító 1922. április 54., 1925. május 10. 5–6., 1927. július–augusztus 4–5.; Dunántúl 1929. március 24. 4.

16 Pécsi Püspöki Levéltár 1919/1245; Pécsi Katolikus Tudósító 1922. április 54., 1922. május 74–75., 1922. szeptember–október 134., 1925. május 10. 5–6.

17 Pécsi Katolikus Tudósító 1926. október 3. 15., 1926. november 1. 14., 1926. november 28. 13., 1927. április 10. 17., 1927. július–augusztus 23., 1927. szeptember 18. 6., 1928. április 29. 20., 1928. május 27. 19.

18 Pécsi Katolikus Tudósító 1928. május 27. 19.

19 Pécsi Püspöki Levéltár 1919/1245.

20 Pécsi Püspöki Levéltár 1919/1245.

évek második felére tagsága már több mint száz főre növekedett.²¹ Feltehetően a társulat népszerűsége töretlen volt a következő évtizedben is, például 1932 tavaszán 18 új tagot vettek fel, amely számottevő gyarapodást sejtet.²²

A pécsi katolikus leánytársadalom „kongregációs lefedettsége” 1920-ra vált teljessé, amikor sor került a leányok „elitjének” megszervezésére is: 1920 januárjában megalakult az Úrilányok kongregációja Kipper Károly jezsuita atya vezetésével.²³ A társulat tagjai a nők számára általában elérhető legmagasabb iskolai végzettséggel,²⁴ gimnáziumi vagy kereskedelmi értettséggel vagy tanítónői oklevéllel rendelkező leányok lehettek, így a tagság zöme feltehetően a Miasszonyunk rend Tanítónőképző Intézetének és Leánygimnáziumának, illetve a Női Felsőkereskedelmi Iskola Mária-kongregációinak végzett tagjaiból verbuválódott.²⁵ Mindössze 12 taggal jött létre a kongregáció, azonban gyors fejlődésnek indult, és két év múlva már 76 tagot számlált. Azonban a férjhezmenetek²⁶ és a költözések miatt az összejöveteleken csak kb. 35-en vettek részt rendszeresen, s ez a 30-40 fő közötti létszám állandósult az elkövetkező években is.²⁷

A pécsi leánykongregációkban igen élénk kulturális élet folyt, amely első-sorban jótékony célú rendezvényeken tartott műsoros előadásokban nyilvánult meg. Mind a Leányalkalmazottak, mind a Felnőtt Leányok kongregációja rendszeresen szervezett farsangi „teaestélyt”, rendszerint a Katolikus Legényegylet helységében. Időnként ősszel, az ún. kisleányi időszakban is sor került hasonló rendezvényekre.²⁸ A teaestélyek műsora általában a tagok által előadott versekből, ének- és zeneszámokból, valamint egy vidám színdarab²⁹ előadásából állt, melyet táncmulatság követett büfével és tombolával, ami nyilván jó alkalom volt arra, hogy a hasonló világnézetű és társadalmi helyzetű katolikus leányok és

21 Pécsi Katolikus Tudósító 1927. július–augusztus 4–5., 1927. szeptember 18. 6.

22 Pécsi Katolikus Tudósító 1932. június 1. 16.

23 Pécsi Katolikus Tudósító 1922. ápr. 53., 1927. júl–aug. 3–4. Jól mutatja a három kongregáció tagjainak műveltség szerinti tagozódását az a tény is, hogy az első kettőt világi papok vezették, míg az „értelmiségi” Úrilányok kongregációjának vezetését – nyilván a katolikus elitnevelés céljából – a jezsuiták maguknak tartották fenn.

24 Ugyan 1895 óta a nőknek lehetőségük volt az egyetemek bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti képzéseiben továbbtanulni, azonban ez akkoriban még igen ritka dolognak számított. Pálmai, 2015. 31. Az 1920-as évek közepétől a pécsi egyetemi hallgatónők számára is működött külön kongregáció, amely az Úrilányok kongregációjával együtt tartotta összejöveteleit, amelyből arra következtethetünk, hogy a két társulat tagsága között jelentős átjárás volt a továbbtanuló tagok révén. Pécsi Katolikus Tudósító 1927. júl–aug. 3–4.

25 Pécsi Katolikus Tudósító 25. máj. 10. 5–6.

26 Férjhezmenetel esetén a leányok megszűntek a kongregáció tagjai lenni.

27 Pécsi Katolikus Tudósító 1922. ápr. 53., 27. júl–aug. 3–4.

28 Pécsi Katolikus Tudósító 28. okt. 28. 15., 35. okt. 175.

29 Például 1928-ban a Felnőtt Leányok kongregációja Kocsis I. Modern élet című vígjátékát adta elő, 1929-ben pedig a Leányalkalmazottak kongregációja a Pórujárta kísértet című egyfelvonásos vidám színművet. Pécsi Katolikus Tudósító 28. ápr. 1. 22., 1929. március 1. 19.

fiatalemberek ismeretségeket köthessenek.³⁰ Különösen emlékezetes lehetett a Felnőtt Leányok kongregációjának 1928-as farsangi estje, amelyet még Zichy Gyula püspök is megtisztelt látogatásával.³¹

A Leányalkalmazottak kongregációja a szokásos farsangi multságok mellett időnként más alkalmak, rendszerint egyházi ünnepek kapcsán is előadott vallásos témájú színműveket és műsorokat a város katolikus munkásait tömörítő Keresztényszocialista Egyesületben, a keresztényszocialista ifjúsági Arany János Önképzőkörben és a Katolikus Legényegyletben, például 1928 januárjában a magyar leányifjúság védőszentje, a szentté avatás előtt álló Árpád-házi Boldog Margit napján rendeztek műsoros estet, 1927. április 3-án A kereszt üdvözít című ötfelvonásos darabot, 1928 virágvasárnapján pedig Bangha Béla Pontiola című bibliai témájú színművét adták elő.³²

A Felnőtt Leányok kongregációjában is hasonló volt a helyzet. A társulatot igen nagy mértékben áthatotta a missziós gondolat a távol-keleti missziókban részt vevő pécsi ferencesek hatására, így a kongregáció által szervezett rendezvények is gyakran ehhez kapcsolódtak. A kongregáció kebelében működő missziós szakosztály a missziók támogatására gyakran szervezett jótékony célú esteket, rendszerint valamilyen missziós témájú műsorral. Például 1928. november 18-án Kocsis László Az isten küldöttei című missziós témájú versét szavalta el Lehoczky Lujza, majd a kongregáció énekkara elénekelt a missziós indulót, Raffinszky Romuald ferences plébános a missziós gondolatról tartott ünnepi beszédet, amelyet Tengler Irén zongorajátéka követett, majd Kerner Ferenc kimondottan erre az alkalomra írt Hívó szózat című kétfelvonásos színművét adták elő a kongregáció tagjai, a műsort pedig a társulat vezetője, Gábrriel Pál prézes beszéde zárta.³³ A jól sikerült rendezvényt több hasonló is követte az elkövetkező években, s az 1930-es évek elejétől már minden évben előadtak egy műsort egy kapcsolódó témájú színdarabbal³⁴ a ferences harmadrend helységében, melynek bevételét a kínai magyar ferences misszió támogatására és a pogány gyermekek rabszolgaságból való kiváltására és keresztény nevelésére fordították.³⁵ Kiemelkedő eseménye volt a kongregáció ilyen irányú tevékenységének 1938. május 15., amikor a pécsi Nemzeti Színházban nagy missziós ünnepet tartottak abból az alkalomból, hogy a városba érkezett

30 Pécsi Katolikus Tudósító 1929. március 1. 19., 1931. február 1. 18., 1932. február 1. 19., 1934. február 25., 1934. március 29.; 27. dec. 23. 20., 28. febr. 2. 17., 28. ápr. 1. 22., 31. márc. 1. 20., 31. ápr. 1. 5., 32. jan. 1. 14., 32. febr. 1. 13., 33. febr. 1. 16., 34. jan. 18., 34. febr. 24.

31 Pécsi Katolikus Tudósító 28. ápr. 1. 22.

32 Pécsi Katolikus Tudósító 1922. április 54., 1925. december 1. 11., 1927. július–augusztus 4–5., 1927. december 23. 20., 1928. február 2. 16., 1928. február 24. 19., 1929. március 1. 18., 1928. április 29. 20.

33 Pécsi Katolikus Tudósító 28. nov. 30. 24–25.

34 Például 1933-ban Lisieux-i Szent Teréz, a missziók védőszentje életéről szóló „A Liziői fehér virág” című háromfelvonásos darabot adták elő. Pécsi Katolikus Tudósító 33. nov. 1. 15.

35 Pécsi Katolikus Tudósító 31. jan. 1. 15., 31. ápr. 1. 5., 31. dec. 1. 12., 32. jan. 1. 14., 33. febr. 1. 16., 33. nov. 1. 15., 33. dec. 1. 2., 35. ápr. 98.

P. Károlyi Bernát, a frissen önállósult kínai magyar ferences missziós tartomány vezetője, kinek előadását gazdag műsor követte, amelyben a kongregáció tagjai előadták a *Tantum ergo* című missziós témájú színdarabot.³⁶ A társulat a missziók támogatása mellett a szegény gyermekek segítése céljából is szervezett időnként műsoros teadélutánokat.³⁷

A két kongregáció tagjai rendszeresen szerepeltek az Iparos Asszonyok kongregációja által szervezett, nagy népszerűségnek örvendő jótékonyági karácsonyi vásár esti műsorán is különféle műsorszámokkal és színdarabokkal.³⁸

A kongregációk életének kiemelkedő eseménye volt a társulat jubileumának megünneplése, 1927. november 20-án a Felnőtt Leányok kongregációja ünnepelte tíz éves fennállását, 1929. március 24-én pedig a Leányalkalmazottak kongregációja. Erre a Kongreganisták kézikönyve is buzdított: az ünnepeket üljék meg „bizonyos fénnel, amennyire a kongregáció helyzete s a tagok társadalmi állása megengedi, kerülve természetesen minden hiú fitogtatást”.³⁹ Mindkét társulat igen gazdag műsorral készült az ünnepségre, melyben szerepeltek versek, zene- és énekszámok, a társulatok történetének ismertetése és a társulati vezető vagy egy-egy kiemelkedő helyi személyiség ünnepi beszéde.⁴⁰

A Pécsi Katolikus Tudósító hallgatása – mely a kongregációs rendezvényekről rendszerint nagy lelkesedéssel adott hírt – arra utal, hogy az Úrileányok kongregációja az előző két társulattal szemben nem szervezett rendszeres műsoros esteket, melynek okát talán a csekélyebb taglétszámban kell látnunk, de az is elképzelhető, hogy ezen leányok számára sokkal több egyéb kulturális program volt elérhető – színház stb. –, így a tagoknak nem volt olyan „elemi” igénye az ilyen jellegű rendezvényekre, mint alacsonyabb végzettségű és többségében szegényebb leánytársaiknak. De azért egyes kiemelkedő rendezvényeken ezen kongregáció tagjai is vállaltak fellépést, például 1921. december 8-án, Szűz Mária Szepplőtelen fogantatása napján a pécsi kongregációk közös ünnepélyén a Budai Külvárosi Katolikus Kör nagytermében az egyik úrileány kongreganista operarészletet énekelt zongorakísérettel,⁴¹ 1933. május 7-én pedig Danis Jenő színművész rendezésében *A rabszolganő* című ötfelvonásos ókeresztény témájú színdarabot adták elő a Katolikus Legényegylet helyiségében.⁴²

A rendezvények műsorainak felépítése jól illusztrálja a három kongregáció

36 Pécsi Katolikus Tudósító 38. máj. 104.

37 Pécsi Katolikus Tudósító 27. júl-aug. 4.

38 Pécsi Katolikus Tudósító 1929. december 1. 14., 1931. január 1. 14–15., 1932. január 1. 11–12., 1932. december 1. 24., 37. nov. 1. 199., 37. dec. 1. 218.

39 Kongreganisták kézikönyve, 1937. 89.

40 1927-ben a kongregáció korábbi és aktuális prézese, Fejes Károly és Gábrriel Pál is tartott beszédet, míg 1929-ben a Leányalkalmazottak kongregációjának ünnepségén Györkös József leánygimnáziumi igazgató tisztelte meg az egybegyűlteket ünnepi beszédével. Pécsi Katolikus Tudósító 27. nov. 27. 18., 1929. március 1. 18.; Dunántúl 1929. március 24. 4.

41 Pécsi Katolikus Tudósító 21. dec. 144–145.

42 Pécsi Katolikus Tudósító 33. máj. 1. 2.

tagjainak eltérő műveltségi szintjét. Míg az alacsony iskolázottságú leányalkalmazottak műsorai szinte mindig a szokásos versből, zene- és énekszámból és színdarabból álltak, addig a magasabb műveltséggel és nyilván ebből adódóan szélesebb körű ismeretekkel és kulturális tapasztalatokkal rendelkező Felnőtt Leányok kongregációja műsorait időnként egy-egy különleges műsorszámmal is kibővítette, például 1928-ban „fátyoltáncot” adtak elő,⁴³ míg három évvel később a korban népszerű életképet rendeztek Szent Ágnes fogadtatása a mennyben címmel Gebauer Ernő festőművész tervei alapján.⁴⁴ A legmagasabb műveltséggel és ebből adódóan feltehetően kifinomultabb ízléssel rendelkező Úrileányok kongregációjának műsorában pedig már a magas kultúrához tartozó operarészletekkel is találkozhatunk, s a művészi igényesség jelenik meg abban is, hogy – mint fentebb láttuk – egy valódi színművész rendezésében adták elő színdarabjukat.⁴⁵

43 Pécsi Katolikus Tudósító 28. ápr. 1. 22.

44 Pécsi Katolikus Tudósító 31. márc. 1. 20.

45 Pécsi Katolikus Tudósító 21. dec. 144–145.; 33. máj. 1. 2.

A PÉCSI MÁRIA-KONGREGÁCIÓK ÁLTAL
1922. DECEMBER HÓ 8.-ÁN
A BUDAI KÜLVÁROSI KATHOLIKUS KÖR
NAGYTERMÉBEN RENDEZENDŐ
IMMAKULATA ÜNNEPÉLY
MŰSORA:

1. **Patrona Hungariae.** Énekli a *Pius intézeti kongregáció* gyermekkara zenekiséréttel.
2. **Prológ.** Előadja *Makay Gusztáv*, ciszt. főgimn. kisebb kongr. tagja.
3. „**Virágos kert vala . . .**” Irta: *Mentes Mihály*. Szavalja: *Berta Ilonka*, leányalk. kongr. tagja.
4. **Szülőföldem.** Lányi Ernőtől. Énekli a *kereskedelmi iskolák vegyes énekkara* *Dudás Géza* énektanár vezetésével.
5. **Válaszuton.** Irta *Szalay Mátyás*. Zenekisérletét szerzette és zongorán kíséri: *Milla Antal* Pius főgimn. VIII. o. t. — Előadják: *Székely Gyula*, *Schmidt Vilmos* Pius főgimn. kongr. tagjai.
6. **Reissiger trio.** Előadják: hegedűn *Knappig Tibor*, csellón *Helwig János*, zongorán *Palágyi György* ciszt. főgimn. kongr. tagjai.
7. **Ünnepi beszéd.** Tartja *Gosztonyi Gyula*, akad. urak kongr. tagja.
8. **Immakulata.** Szinkép. Előadják a *leánygimn. kongr. tagjai*.
9. **Regnum Marianum.** Irta: *Rosty Kálmán*. Szavalja: *Schlenk András* főrealisk. kongr. tagja.
10. **Ki a tengerre.** Énekli a *Pius főgimn. kongr. vegyeskara* orchester-kiséréttel.

*
*
*

Az ünnepély kezdete délután 5 órakor.

Belépődíj nincs; a költségek fedezésére adományokat szívesen fogad a rendezőség.

„SZ. JÓZSEF PÉCSI.

1. kép: A pécsi Mária-kongregációk 1922-es Immaculata-ünnepélyének műsora. Forrás: Pécsi Egyházmegyei Könyvtár Kis- és Aprónyomtatvány Gyűjteménye

Mindhárom leánykongregációban működött énekkar is, melynek elsődleges célja a szentmisék ünnepélyesebbé tétele és a hívek áhítatának emelése volt, ezzel is apostolkodó tevékenységet kifejtve. Az úrileányok „énekszaksztálya” a belvárosi plébániatemplomban énekelt a vasárnapi és ünnepi miséken,⁴⁶ a Felnőtt Leányok kongregációjának énekara a székesegyházban,⁴⁷ míg a leányalkalmazottak énekara a saját társulati miséiken szerepelt.⁴⁸ Emellett az utóbbi két énekkar a fent ismertetett műsoros rendezvényeken is gyakran fellépett. Csak a Felnőtt Leányok kongregációjának énekkaráról rendelkezünk bővebb információval: ez 1919-ben, két évvel a társulat létrejötte után alakult, s Száml Pál tanár vezetésével működött nagy sikerrel.⁴⁹

A közösségi művelődés még napjainkban is népszerű módja az ismeretterjesztő előadások látogatása, melyre vizsgált társulataink életében is találunk példát. A Felnőtt Leányok kongregációjának élénk missziós szellemiséghez kapcsolódóan 1933. június 25-én Molnár Ödön jezsuita misszionárius, 1935. december 15-én pedig Rafael atya, a pécsi ferencesek missziós ügyvivője tartott előadást a missziókról a Leányalkalmazottak és a Felnőtt Leányok kongregációjának tagjai számára,⁵⁰ de ezek csak ritka alkalmaknak számítottak. Ezzel szemben a legmagasabb műveltségű Úrileányok kongregációjában külön apologetikai szakosztály működött, mely aktuális hit-, erkölcsi és társadalmi kérdésekkel foglalkozott, feltehetően a témához kapcsolódó rendszeres előadások és beszélgetések formájában.⁵¹

A Mária-kongregációk általában saját könyvtárral is rendelkeztek. Ezek hármas célt szolgáltak. Egyrészt a kongreganisták életéhez kötelezően hozzátartozott a lelkiélettel foglalkozó, a vallásos érzést elmélyíteni hivatott művek tanulmányozása, mely saját könyvtár működtetésével volt a legegyszerűbben kivitelezhető.⁵² Másrészt a könyvtárak lehetőséget nyújtottak a tagok műveltségének emelésére, hisz a kongregációk a katolikus elit kinevelését is szolgálták.⁵³ Harmadrészt pedig a 20. század elején a katolikus élet egyik alapvető kívánalmaként jelent meg a katolikus irodalom és sajtó pártolása és ezzel párhuzamosan az erkölcs- és vallásellenesnek tartott kiadványok elkerülése, melynek legcélravezetőbb módja olyan saját könyvtárak létrehozása volt, amely ellenőrzötten csak a „jó” sajtót és irodalmat tartalmazta, szemben a nyilvános könyvtárakkal.⁵⁴ A fenti okokból

46 Pécsi Katolikus Tudósító 22. ápr. 53.

47 Időnként különleges események alkalmával más templomokban is hozzájárultak az ünnep fényének emeléséhez, például 1935-ben a Felsővámház utcai elemi iskolások elsőáldozásán énekeltek. Pécsi Katolikus Tudósító 27. júl-aug. 4., 29. márc 1. 19., 31. ápr. 1. 5., 35. jún. 141.

48 Pécsi Katolikus Tudósító 1926. november 28. 13., 1927. július–augusztus 4–5.

49 Pécsi Katolikus Tudósító 27. júl-aug. 4., 29. márc 1. 19.

50 Pécsi Katolikus Tudósító 33. júl-aug. 16., 36. jan. 18.

51 Pécsi Katolikus Tudósító 22. ápr. 53.

52 Kongreganisták kézikönyve, 1910. 244.; Kongreganisták kézikönyve, 1937. 73–74.

53 Bangha, 1941. 376.

54 Bús, 1927. 134–139.

kifolyólag a könyvtárak megszervezésére rendszerint nem sokkal az egyes kongregációk megalapítása után sor került, általában könyv- és pénzadományok segítségével.⁵⁵ A pécsi Felnőtt Leányok kongregációja is rendelkezett egy „jelentős” könyvtárral, mely „tagjainak megfelelő szórakoztató, ismeretterjesztő és elmélkedésre alkalmas olvasmányt nyújt”.⁵⁶ Más kongregációs könyvtárak analógiája alapján⁵⁷ valószínűleg ez kezdetben pár tucat kötetből állhatott, de folyamatosan gyarapították, például farsangi műsoros teadélutánjaik bevételéből.⁵⁸ Valószínűleg a Leányalkalmazottak kongregációjának is sikerült létrehoznia saját könyvtárát az 1930-as évekre – minden bizonnyal a Miasszonyunk zárdában, ahol rendszeres összejöveteleiket tartották –, mivel a társulat 1932-es tisztikarában már szerepel a könyvtáros tisztsége.⁵⁹ Forrásaink nem említik az Úrileányok kongregációjának könyvtárát, de tagjai magas szellemi igényeinek megfelelően minden bizonnyal ez a társulat is működtetett saját könyvtárát.

A pécsi kongreganista leányok „gyakorlati” kultúráközvetítő szerepet is betöltöttek: a kórházak betegei számára gyűjtöttek a hívektől kiolvasott lapokat, nyilván elsődlegesen a világnézetüknek megfelelő katolikus kiadványokat. A lapokat a ferences kegytárgyboltban, az ún. „Szent Antal Bazárban”, a plébániákon, illetve Klobucár József és Köröstyös Vince üzletében lehetett leadni, ahonnan a leányok naponta elszállították a betegeknek. A három leánykongregáció – jó gyakorlati érzékről téve tanúságot – felosztotta egymás között a kórházakat, például a leányalkalmazottak a sebészeti klinika betegeit látták el olvasnivalóval.⁶⁰

A fentiek jól példázzák, hogy a 20. század első felében nemcsak a közismert nagy katolikus társadalmi egyesületek – a KALOT és a KALÁSZ – tevékenységi köre terjedt ki a közösségi művelődésre, hanem a különféle hitbuzgalmi társulatok is komoly mértékű kulturális tevékenységet fejtettek ki, melyet a kutatás mindaddig méltatlanul mellőzött. A három pécsi leánykongregáció példája arra utal, hogy a téma országos szintű feltárása még igen sok értékes újdonsággal gazdagítaná ismereteinket a magyar felnőttkori művelődés történetéről.

55 Tengely, 2017. 65–70.

56 Pécsi Katolikus Tudósító 31. ápr. 1. 5.

57 Tengely, 2014. 116–126.

58 Pécsi Katolikus Tudósító 31. ápr. 1. 5.

59 Pécsi Katolikus Tudósító 1932. november 1. 16.

60 Pécsi Katolikus Tudósító 25. dec. 1. 11., 31. ápr. 1. 5., 32. márc. 1. 6.,

IRODALOM

- Balogh Margit (1998): *A KALOT és a katolikus társadalompolitika 1935–1946*. MTA Történettudományi Intézete, Budapest.
- Bangha Béla (1911): *Mi a kongregáció?* Stephaneum, Budapest.
- Bangha Béla (1941): Kongreganisták és az olvasmány. In: Bangha Béla: *A Nagyasszony zászlaja alatt I*. Szent István Társulat, Budapest. 375–381.
- Beke Margit (1992, szerk.): *A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919–1944 között*. Aurora, München–Budapest.
- Bús Jakab (1927): *Kalauz a Mária-kongregációk számára*. Apostol Nyomda, Budapest.
- Gelencsér Katalin (é. n.): A művelődés, az öntevékeny közösségi művelődés formái és funkciói Magyarországon. In: B. Gelencsér Katalin (szerk.): *Művelődéstörténet II*. Mikszáth Kiadó – Magyar Művelődési Intézet, h. n.
- Gianone András (2010): *Az Actio Catholica története Magyarországon 1932–1948*. ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, Budapest.
- Horváth István és Kikindai András (2008): A felvilágosodás és a liberalizmus kora. In: Sümegi József (szerk.): *A Pécsi Egyházmegye ezer éve*. Fény Kft., Pécs, 128–140.
- Horváth István, Kikindai András és Sümegi József (2008): Vallási élet a barokk korban. In: Sümegi József (szerk.): *A Pécsi Egyházmegye ezer éve*. Fény Kft., Pécs, 106–114.
- Juhász Erika (2016): *A felnőttek képzése és művelődése egykor és ma Magyarországon*. Csokonai Kiadó, Debrecen.
- Juhász Erika és Simándi Szilvia (2008): Aus der Geschichte der ungarischen Erwachsenenbildung. In: Sári Mihály, Huszár Zoltán, Várnagy Péter és Zalay Szabolcs (szerk.): *Regionalisierung - Internationalisierung: X. Symposium „Geschichte der Erwachsenenbildung in Zentraleuropa“*. Universität Pécs, Pécs. 227–237.
- Kádár Zsófia (2013): A pozsonyi jezsuita kollégium Mária-társulatának könyvkiadása és könyvterjesztése. *Egyháztörténeti Szemle* **14**. 1. sz. 5–45.
- Kongreganisták kézikönyve* (1910) Mária-kongregáció, Budapest.
- Kongreganisták kézikönyve* (1937). „Mária-kongregáció” szerkesztősége, Budapest.
- Löffler Fülöp (1925): *A Mária-kongregációk*. „Mária-kongregáció”, Budapest.
- Mohl Antal (1898): *A Mária-kongregációk története. Különös tekintettel hazánkra*. Győregyházmegyei Könyvnyomda, Győr.
- Pálmai Dóra (2015): Vélemények és gondolatok a nők egyetemi képzéséről a 19. és 20. század fordulóján. In: *Per Aspera ad Astra* **2**. 2. sz. 25–40.
- Petrás Éva (2013): Társadalmi tanítás és szociális kérdés. Az egyház társadalmi tanításának recepciója a katolikus értelmiség körében, 1931–1944. *Egyháztörténeti Szemle* **14**. 2. sz. 3–19.
- Puskely Mária (1990): *Szerzetesek*. Zrínyi Nyomda Kiadója, h. n.
- Szentkirályi István (1922): Őseink buzgósága III. *Pécsi Katolikus Tudósító* **2**. 6. sz. 108–109.

- T. Kiss Tamás (1998): Az iskolán kívüli népművelés és felnőttoktatás Magyarországon az 1920-as években. In: *A magyar felnőttoktatás története*. Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen, 1998. 217–226.
- T. Kiss Tamás (1999): Felnőttoktatás-történet Magyarországon. *Educatio* **8**. 1. sz. 3–14.
- Tengely Adrienn (2013): A pécsi Mária-kongregációk a dualizmus korában. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* **25**. 3–4. sz. 81–104.
- Tengely Adrienn (2014): „A jó könyv – levél a jó Istentől.” A katolikus hitbuzgalmi társulati könyvtárak a 20. század első felében Pécsen. In: Kerekes Imre (szerk.): *Ötöröny vonzásában*. Csorba Győző Könyvtár, Pécs. 116–126.
- Tengely Adrienn (2017): A Mária-kongregációs könyvtárak a 20. század első felében. *Kulturális Szemle* **4**. 1. sz. 65–70.
- Tengely Adrienn (2019): Az iskolán kívüli népművelés kérdése az 1931-es és az 1942-es egri egyházmegyei zsinaton. *Acta Universitatis de Carlo Eszterhazy Nominatae Sectio Paedagogica* **42**. 45–50.
- Tomka Miklós és Goják János (1993, szerk.): *Az egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok*. Szent István Társulat, Budapest.